

Životinje na državnom grbu i grbovima hrvatskih županija (I. dio)

Animals on the State Coat-of-Arms and the Coats-of-Arms of the Croatian Counties (Part 1)

Džaja*, P., Ž. Heimer, M. Palić, I. Križek, I. Zemljak, A. Gašpar, K. Severin

Sažetak

Grbovi županija, gradova i općina u Republici Hrvatskoj sastoje se od štita i sadržaja u njemu te nemaju ostalih tradicionalnih heraldičkih elemenata. Na nekim su grbovima naših županija prikazane domaće i divlje životinje i mitološka bića (zmaj, jednorog, dvoglavi orao, grifon, feniks, bazilisk, hidra, pegaz, sirenai sl.). Grbovi se na našim prostorima pojavljuju u 12. stoljeću i otada do danas oni imaju svoju dokaznu moć, bilo pripadnosti bilo štovanju, najčešćem poslu koji se obavljao, kao i štovanju pojedinih biljaka ili životinja iz bilo kojega razloga. Na državnom grbu Republike Hrvatske prikazano je pet životinja (tri glave lava te po jedna kuna i koza). Kako je državni grb s pet prikazanih životinja sastavni dio zastave Republike Hrvatske, ona se nalazi na prvom mjestu, s najviše prikazanih životinja među svim državnim zastavama svijeta. Od ukupno dvadeset županija u Republici Hrvatskoj na deset njihovih grbova prikazano je 14 životinja. Životinje u svom grbu imaju Bjelovarsko-bilogorska, Brodsko-posavska, Istarska, Koprivničko-križevačka, Osječko-baranjska, Požeško-slavonska, Sisačko-moslavačka, Virovitičko-podravska, Vukovarsko-srijemska i Zagrebačka županija. Na grbu jedne županije prikazane su tri životinje (Požeško-slavonska županija), na dva županijska grba prikazane su po dvije životinje, konj i zmaj (Bjelovarsko-bilogorska) te kuna i lav (Zagrebačka županija), a na ostalim sedam županijskih grbova prikazana je po jedna životinja. Zanimljivo je da su na većini grbova životinje prikazane okrenute heraldički gledano udesno (promatraču ulijevo) što u skladu s tradicijom prikazuje te životinje kao pozitivne simbole. Zlatna (žuta) kuna udesno prikazana je na grbu Brodsko-posavske županije i Osječko-baranjske županije, smeđa kuna udesno s bijelim trbuhom prikazana je na grbu Slavonsko-požeške županije, crna kuna udesno s bijelim trbuhom prikazana je na grbu Virovitičko-podravske županije, a smeđa kuna udesno na grbu Zagrebačke županije. Na grbu Požeško-slavonske županije uz spomenuti prikaz kune prikazana su i dva lava okrenuta jedan prema drugomu žute boje (heraldički zlatne) koji stoje na stražnjim nogama. Bijeli konj na kojemu je sv. Juraj prikazan je ulijevo, kao i zeleni zmaj kojega ubija na grbu Bjelovarsko-bilogorske županije, što je u skladu s pravilima da se u raskoljenim grbovima životinja može okrenuti prema središnjoj osi. Inače je prikaz sv. Jurja sa zmajem čest izuzetak od pravila o prikazu pozitivne životinje okrenute heraldički udesno.

Na grbu Koprivničko-križevačke županije prikazan je zlatni pijetao udesno, s plavom glavom, krilima, repom, nogama i kandžama, dok je zlatna koza udesno, s crvenim rogovima i papcima, prikazana na grbu Istarske županije. Smeđi jelen udesno, sa zlatnim kolutom oko vrata i bijelim rogovima, prikazan je na grbu Vukovarsko-srijemske županije. Roda udesno, s lijevom ispruženom nogom i desnom nogom u zraku, prikazana je na grbu Sisačko-moslavačke županije.

Dr. sc. Petar DŽAJA, dr. med. vet., redoviti profesor u trajnom zvanju, dr. sc. Krešimir SEVERIN, dr. med. vet., redoviti profesor, Magdalena PALIĆ, dr. med. vet., univ. mag. med. vet., Zavod za sudsko i upravno veterinarstvo, Veterinarski fakultet u Zagrebu, dr. sc. Željko HEIMER, dipl. ing., pukovnik hrvatske vojske, Ministarstvo obrane Republike Hrvatske, dr. sc. Anđelko GAŠPAR, dr. med. vet., Hrvatska veterinarska komora, dr. sc. Ivan KRIŽEK, dr. med. vet. docent, Phoenix Farmacija, Zagreb, Ivan ZEMLJAK, dr. med. vet. univ. mag. med. vet., Veterinarska stanica Križevci. Dopisni autor: dzaja@vef.hr

Na županijskim grbovima kuna je prikazana na pet grbova, od čega je tri puta sama, a po jedanput je prikazana s glavom leoparda i s dva lava. Dva lava prikazana su na jednom grbu, te su na po jednome grbu prikazani koza, jelen, konj, zmaj, pijetao i roda. Budući da je kuna nacionalni simbol Republike Hrvatske i najvažniji je lik povijesnog grba Slavonije, ne čudi što je prikazana na državnom grbu i na pet županijskih grbova. Od ukupno prikazanih 14 životinja, na deset županijskih grbova prikazano je deset divljih životinja, tri domaće životinje i jedno mitološko biće.

Ključne riječi: grb, Republika Hrvatska, hrvatske županije, životinje

Abstract

The coats-of-arms of the counties, cities and municipalities of the Republic of Croatia consist of a shield and the content of that shield, but they do not have other traditional heraldic elements. Some of the coats-of-arms of our counties depict domestic and wild animals, or mythological creatures (a dragon, a unicorn, a two-headed eagle, a gryphon, a phoenix, a basilisk, a hydra, Pegasus, a mermaid etc.) Coats-of-arms in this region first appeared in the 12th century and since then have been used in ascribing identity or honour, most often to work being done, as well as honouring individual plants or animals for some specific reason. Five animals are depicted on the coat-of-arms of the state of the Republic of Croatia (three lion heads, a marten and a goat). Since the state coat-of-arms with five animal images is also part of the flag of the Republic of Croatia, it is the flag with the most animals depicted of all the state flags of the world. Of the total of twenty counties in the Republic of Croatia, 14 animals are depicted on ten of their coats-of-arms. The Bjelovar-Bilogorje, Brod-Posavina, Istria, Koprivnica-Križevci, Osijek-Baranje, Požega-Slavonia, Sisak-Moslavina, Virovitica-Podravina, Vukovar-Srijem and Zagreb counties have animals depicted on their coats-of-arms. On the coat-of-arms of one county there are three animals (the Požeško-slavonska County), on two there two animals each, a horse and a dragon (Bjelovar- Bilogorje County) and a marten and a lion (Zagreb County), and on the other seven county coats-of-arms there is one animal each. It is interesting that on most of the coats-of-arms the animals are shown heraldically facing to the right (to the observer's left), which is according to the tradition of showing those animals as positive symbols. The gold (yellow) marten is shown facing right of the coats-of-arms of the Brod-Posavina county and the Osijek-Baranje county, a brown marten with a white belly is shown facing right on the coat-of-arms of the Slavonia-Požega County, there is a black marten with a white belly facing right on the coat-of-arms of the Virovitica-Podravina County, and a brown marten facing right on the coat-of-arms of the Zagreb County. On the coat-of-arms of the Požega-Slavonia County, alongside the depiction of the marten, there are also two (yellow - heraldic gold) lions turned facing each other and standing on their back legs. A white horse with St. George seated on it, facing left, with the green dragon he is killing, are shown on the coat-of-arms of the Bjelovar- Bilogorje County, which is in line with the rules that on coats-of-arms that are divided the animal must face the central axis. The depiction of St. George with a dragon is a frequent exception to the rule of showing a positive animal heraldically facing right.

On the coat-of-arms of the Koprivnica-Križevci County there is a golden cockerel facing right, with a blue head, wings, tail, legs and claws, while a golden goat facing right, with red horns and hooves, is shown on the coat-of-arms of the Istria County. A brown deer facing right, with a gold ring around its neck and white horns is shown on the coat-of-arms of the Vukovar-Srijem County. A stork facing right, with its left leg extended and its right leg raised, is shown on the coat-of-arms of the Sisak-Moslavina County.

Martens are depicted on five county coats-of-arms, three times alone, once with the head of a leopard, and once with two lions. Two lions are shown on one coat-of-arms, and a goat, a deer, a horse, a dragon, a cockerel and a stork are all shown on one coat-of-arms each. Since the marten is a national symbol of the Republic of Croatia and the most important character on the historical coat-of-arms of Slavonia, it is no wonder that it is depicted on the state coat-of-arms and five county coats-of-arms. Of the total of 14 animals depicted on ten county coats-of-arms, ten are wild animals, three domestic animals and one is a mythological creature.

Key words: coat-of-arms, the Republic of Croatia, the Croatian counties, animals

Općenito o grbovima

Heraldika je likovna disciplina i pomoćna povijesna znanost koja proučava pojavu i podrijetlo grbova te pravila njihova sastavljanja, njihov povijesni razvoj i njihovu umjetničku obradu (Atlagić, 1982.). Grbovi su trajni likovni znakovi obiteljskog roda, nekih osoba (plemića), obitelji, korporacija, čija se upotreba proširila na crkvene vlasti i dostojanstvenike, gradove, općine te na istaknute građane u gradskim upravama (Brajković, 1976.). Heraldika ili grboslovlje usko je povezana s drugim znanstvenim disciplinama kao što su povijest, povijest umjetnosti, sfragistika (pečatoslovlje), numizmatika, diplomatika i genealogija (rodoslovlje) (Zmajić, 1971.) Blazoniranje u heraldici jest postupak jednoznačnog stručnog opisivanja sadržaja grba tako da se njegovi bitni elementi mogu interpretirati i bez poznavanja crteža (Heimer, 2016.a, 2016.b). Blazon je potpun formalni opis izgleda štita, stoga ako se ima tekst balzona, mora biti moguće nacrtati i odgovarajući štit. Heraldčki blazon – formalni stručni opis grba općenito se sastoji od štita, odnosno sadržaja u njemu, nakon čega slijedi opis simbola časti iznad štita kao drugog dijela obveznih elemenata srednjovjekovnih grbova te potom neobveznih dijelova (čuvara grba, gesla itd.) (Heimer 2016.a). Mnogo je heraldičkih pravila, a među osnovnim je pravilima da grb treba biti jedinstven i originalan jer je heraldika osnovni oblik prepoznavanja. Jedna osoba (fizička ili pravna) može imati jedan grb, koji mora biti heraldički ispravan. Umjetnički dojam, odnosno estetika prikaza grba heraldički je manje važna jer on treba udovoljiti primarno osnovnim pravilima kao simbol identiteta.

Povijesni nastanak grbova u svijetu i u nas

Grbovi se pojavljuju u Prvom križarskom ratu (1099.), a smatra se da se u nas pojavljuju u 12. stoljeću, najprije isklesani u kamenu na području dalmatinskih i istarskih gradova. Na njihovu su pojavu u našim krajevima velik utjecaj imali Italija, Mađarska i Austrija. Već su u 13. st. pojedini gradovi u Hrvatskoj imali u svojim pečatima najčešće likove sveca zaštitnika. U drugoj polovici 13. st. na pečatu Pavla Bribirskog nalazimo pravi grb, a krajem 13. st. na nadgrobnoj ploči Radoslava Gorjanskog u kapelici sv. Martina u Zagrebu (Brajković, 1976.). U početku je heraldika deskriptivna. Njezin je osnivač Bartolus de Sassoferrato koji je 1350. napisao *De armis et insigniis*. Njezina prva pravila uvodi Clement Prinsault 1416., kad se i osamostaljuje, a kao znanost je 1667. sistematizira Claude-Francois Menestrier (Bijelić, 2001.) Prve grbovnice – isprave koje dodjeljuje vladar kao povlastice, a koje sadržavaju opis grba ili i

opis i naslikani grb, pojavljuju se u Ugarskoj i Hrvatskoj u 15. st. (Matijević Sokol, 2023.).

Hrvatsko je grboslovlje bogato grbovima plemićkih obitelji s najčešćim motivima orla raširenih krila, lava i zmaja, te motivom ispružene ruke s mačem. Iz 1307. sačuvan je grb na pečatu Pavla Šubića. Grb krčkih knezova opisan je 1330. i to je najstariji poznati hrvatski grb u obliku štita razdijeljenog na dva polja. Gornje je crveno polje, sa zlatnom zvijezdom šestokrakom, a donje je polje zlatne boje. Taj su grb do 15. st. upotrebljavali krčki knezovi (Horvatić, 1992.), a prikazan je na jednoj ispravi Vladislava II. od 8. prosinca 1496.

Grb Dalmacije nalazi se u grbovniku Gelre iz 1369. i 1396. i čuva se u gradskoj knjižnici u Bruxellesu. Ovaj se grb upotrebljavao za vrijeme Ludovika Anžuvina, na čijem su trećem polju prikazane tri lavlje glave ulijevo te kacigom okrunjena nojeva glava sa zvijezdom petokrakom u kljunu, što nas upućuje na luksemburško podrijetlo dalmatinskoga grba. Grb kraljevine Dalmacije iz 1406. prikazan je kao modri štit s tri zlatne leopardove okrunjene glave s isplaženim crvenim jezicima. Najstarija poznata grbovnica je ona kralja Sigismunda, Nikoli i Ladislavu Gazda de Mechuyche, od 24. veljače 1409. (Kekez, 2005.).

Iz motiva polumjeseca i zvijezde na novcu hercega Andrije (1197. – 1203.) te kune s novca Bele IV. (1235. – 1270.) razvio se grb Slavonije (Brajković, 1976.). U Slavoniji je iz 1239. sačuvan grb bana Apaja te iz 1250. grb njegova brata, bana Nikole, a iz 1295. grb Stjepana Babonića, bana cijele Slavonije. Iz 1380. sačuvani su grbovi slavonskih feudalnih gospodara (Horvat od Paližne), iz 1367. grb gospodara iločkih te iz 1372. grb obitelji Cudar (Božić, 2016.). Kuna se na grbu Slavonije prikazuje u smeđoj boji s bijelim trubuhom od 8. 12. 1469.g (Vučevac Bajt i sur. 2002.). Grb Slavonije s prikazom kune između dviju rijeka na crvenom polju pojavljuje se prvi put na grbovnici kralja Vladislava Jegelovića 1496. On je modeliran prema kuni prikazanoj na pretheraldičkim simbolima Slavonije na kovanicama iz 11. stoljeća. Božić i Čosić postavljaju tezu (ne nužno dokazanu od ostalih istraživača) da se tu radi o ranim prikazima lava u prolazu, koji je povezan s „marturinom“ i još u srednjem vijeku reinterpetiran kao kuna (Božić i Čosić, 2021.) Od rujna 1558. počinje ga upotrebljavati sjedinjeni hrvatsko-slavonski sabor, a u saborskoj je upotrebi bio sve do 1847. (Valentić, 1967.).

Povijesni grb Hrvatske s crvenim i srebrnim (bijelim) šahiranim poljima pojavljuje se krajem 16. st. u grbovnim prikazima Maksimilijana Habsburga. Najstariji je poznati prikaz na jednoj fresci u domi-

nikanskom samostanu u tirolskom Bolzanu, datiran između 1490. i 1494. (Jareb, 2021.) Na hrvatskim prostorima uporabljen je prvi put 1527. na cetinskoj povelji u obliku kvadratne ploče s 8 × 8 polja, koja se odnosi na izbor Ferdinanda Habsburškog za kralja Hrvatske (Pandžić, 1991.). Do srpnja 1558. zasebni hrvatsko-dalmatinski sabor upotrebljavao je grb s 5 × 5 crvenih i bijelih polja (kvadrata) (Valentić, 1967.). O podrijetlu ovog grba još se uvijek nagađa. Tako Valentić pokazuje da se motivi ovoga grba nalaze u grbu zagrebačkog biskupa Demetrija II. Čupora Moslavačkog (1465.) s 4 × 4 crvena i bijela polja (Valentić, 1967.). Grakalić predstavlja najstariji plemićki grb sa „šahovskim“ poljem iz 1491. Grb Hrvatske, sa štitom od 25 naizmjenično poredanih crvenih i srebrnih kvadrata, uz grb Dalmacije 1525. nalazimo u spomen-kolajni kralja Ludviga II. Ovakvim ili sličnim oblikom grba koristili su se kao simbolom stvarnog ili željenog suvereniteta nad Hrvatskom i Mletačka Republika, španjolski kralj, napuljska kraljevina, poljski kraljevi i Jegelovići te austrijski kraljevi Habsburgovci (Grkalić, 1990.).

Da bi se spriječila zloupotreba grba u 16. st., u Hrvatskoj je uvedena praksa da svaki grb što ga dodijeli kralj potvrđuje Hrvatski sabor (Vučevac Bajt i Gregurić Gračner, 2001.).

Matija II. dodijelio je 1610. grbovnicu Ivanu Buduru, gdje su u jednom grbu prikazani grbovi Slavonije, Dalmacije i Hrvatske (Stančić i Peić Čaldarović, 2013., Kekez, 2010.). Sjedinjene grbove Dalmacije, Hrvatske i Slavonije nalazimo na taliru kralja Matije II. iz 1616. i bit će u upotrebi sve do 1918. (Horvatić, 1992.). Grb u jednom štitu, koji sadržava grbove Slavonije, Dalmacije i Hrvatske, nalazi se na ploči iznad groba bana Tome Erdödyja iz 1624. u zagrebačkoj katedrali.

Nakon upravne reforme 1745., kad su tri istočnoslavonske županije potpale pod upravu hrvatsko-dalmatinskog bana, županije grbovnicama dobivaju grbove. Kraljica Marija Terezija dodijelila je grbove 1746. Virovitičkoj županiji, 1747.g. Srijemskoj županiji, Požeškoj županiji 1748., Križevačkoj i Zagrebačkoj županiji 1759., Varaždinskoj 1763. te Severinskoj 1778. Franjo Josip I. dodijelio je grbove Riječkoj županiji 1861. i Bjelovarskoj županiji 1872. (Božić, 2016.).

U Hrvatskoj će dodjela grbova postojati sve do 1918., kad se ukida pravo da vladari dijele grbove, a u pravnoj su upotrebi ostali grbovi gradova i općina sve do kraja Drugog svjetskog rata. Municipalni gradovi u pravilu ostavljaju grbove u uporabi i nakon Prvog svjetskog rata, a vladar čak dodjeljuje i nove grbove (Vinkovci) ili ih općine same usvajaju (Sušak). Nakon Drugog svjetskog rata grbovi se smatraju

feudalnom ostavštinom i izbjegavaju se, ali ostaju u municipalnoj upotrebi s ideološkim modifikacijama pedesetih godina 20. stoljeća da bi se šezdesetih godina istog stoljeća i poslije grbovi počeli ponovno uvoditi, neki na osnovi povijesnih uzora, a drugi u novom socijalističkom stilu (Heimer, 2012.).

Povijesni grb Hrvatske s 5 × 5 naizmjeničnih crvenih i bijelih polja jest državni grb Hrvatske, koji je ušao u grb Kraljevine SHS, a taj je isti grb ustavima iz 1946. i 1964. utvrđen kao grb SR Hrvatske (s dva snopa klasja s morskom pučinom na dnu i na vrhu sa zvijezdom petokrakom).

Od 1993. hrvatsko zakonodavstvo omogućuje jedinicama lokalne samouprave (županijama, gradovima i općinama) da usvoje svoj grb i zastavu, no oni se njima mogu koristiti tek nakon odobrenja nadležnog središnjeg državnog tijela (ovisno o ustroju državne uprave u raznim razdobljima, to je bilo Ministarstvo uprave, Središnji državni ured za upravu ili Ministarstvo pravosuđa, uprave i lokalne samouprave) unutar kojega djeluje „heraldičko povjerenstvo“. Grb jedinice lokalne samouprave treba biti izrađen prema pravilima heraldike. Grb se sastoji od štita i sadržaja unutar njega. Županija se za izradu zastave koristi, u pravilu, dvjema bojama, a grad i općina jednom bojom. Na zastavi županije nalazi se grb županije, na zastavi grada nalazi se grb grada, a na zastavi općine nalazi se grb općine (Anonymus, 1994.). Dakle gradske i općinske zastave trebaju biti jednoboje, s grbom u sredini ili pomaknutim prema koplju, osim gradova koji imaju tradicionalnu stariju zastavu od ovog pravilnika (Heimer, 2019., Heimer, 2020.).

Kako ovaj rad obrađuje županijske grbove na kojima su prikazane životinje, napominjemo da se otprilike četvrtina današnjih grbova hrvatskih županija temelji na povijesnom uzoru, dok je kod gradskih grbova ta brojka blizu polovici. Često su na grbovima prikazivani sveci zaštitnici grada i općine, bilo ikonografskim likom pojedinog sveca ili prikazom samo njegova atributa. Najčešće je prikazan svetac sv. Mihovil Arhanđel s 15 primjeraka ikonografskog prikaza ili prikazom njegovih atributa, sv. Juraj s 10 ikonografskih prikaza, sv. Ivan Krstitelj s 10 prikaza obje vrste, te sv. Pavao s 10 prikaza (Heimer, 2012.).

Grbovi nemaju značenje inherentno pojedinim likovima i/ili bojama. U heraldici ne postoji jedinstveno utvrđeno značenje prikaza na grbu jer vlasnik grba i svatko drugi svaki prikaz može interpretirati na svoj način. Životinje se u heraldici ne prikazuju nužno anatomski ispravno, već se naglasak daje upravo na razlikovnost i prepoznatljivost, a razlikovne se karakteristike često naglašavaju i do karikaturnosti.

Likovno oblikovanje prikaza vrlo je pojednostavljeno, u suvremenoj hrvatskoj heraldici (po uzoru na ranu heraldiku), likovi se prikazuju plošno kao siluete, s minimumom unutarnjeg oblikovanja linijama radi postizanja razumljivosti prikazanog lika. U zapadnoj se heraldici životinje u pravilu prikazuju u svojem muškom obliku, pri čemu se obično ističu spolni organi (osobito u sisavaca), iako to na našim područjima nije bilo izraženo. Ženski životinjski likovi (kad se to može razlikovati, tj. kad postoji spolni dimorfizam) znatno su rjeđi. U tradicionalnoj heraldici lav, vuk i medvjed mogu izgledati slično, pa se često medvjed prikazuje s ribom u ustima, a slično je i s vidrom u odnosu na kunu. Čaplja drži kamen na uzdignutoj nozi, noj drži potkovu, roda u kljunu ima ribu, zmiju ima žabu, sokol (za razliku od orla) ima zvončice na nogama i kapicu (prema sokolarskoj tradiciji).

Heraldička kategorizacija životinjskih likova razlikuje se od suvremene biološke znanstvene klasifikacije, pa se tako u heraldici likovi dijele na životinjske (pri čemu se misli na kopnene četveronožne životinje), ptice, ribe, gmazove itd. Tako se primjerice delfin i kit u heraldici ubrajaju među ribe. Heraldika poznaje i mitološke životinje ili heraldičke zvijeri – sastavljene od dijelova više životinja ili kao kombinaciju ljudskih i životinjskih dijelova (Zmajić, 1971.).

76

Državni grb i županijski grbovi s prikazom životinja

Grb Republike Hrvatske

Na grbu Republike Hrvatske prikazano je ukupno pet životinjskih likova: tri glave leoparda (lava), koza i kuna. Najstariji poznati grb Hrvatske sadržava

Slika 1. Državni grb Republike Hrvatske

u štitu na plavom polju žutu (zlatnu) šesterokraku zvijezdu s bijelim (srebrnim) mladim mjesecom. Grb Dubrovačke Republike sadržava u štitu na modrom polju dvije crvene grede. Dalmatinski grb sadržava u štitu na plavom polju tri žute (zlatne) okrunjene leopardove glave. Istarski grb u štitu na modrom polju ima žutu (zlatnu) kozu okrenutu ulijevo, s crvenim papcima i rogovima. Slavonski grb sadržava u štitu na plavom polju dvije poprečne bijele (srebrne) grede, a između greda je crveno polje po kojemu lagano stupa kuna nalijevo. U gornjem je plavom polju žuta (zlatna) šesterokraka zvijezda. Grb je obrubljen crvenom crtom (Anonymous, 1990.).

Kao što je naprijed opisano, povijesni grb Dalmacije prikazuje tri okrunjene lavovske glave, koje su se u najstarijim prikazima nalazile u profilu, a ubrzo nakon nastanka tog grba počinju se redovito prikazivati *en face*. Takav stav (prikaz) lava kojemu glava gleda u promatrača u heraldici se naziva leopardom, pa govorimo o glavama leoparda. U nekim prikazima leopardove glave toga grba prikazivane su prilično antropomorfizirane, pa je katkad bilo i teško prepoznati radi li se o ljudskim ili životinjskim glavama. Pojedini povijesni prikazi prikazuju glave otvorenih usta s isplaženim, u pravilu, crvenim jezikom, što nije slučaj u njihovu prikazu u grbu Republike Hrvatske.

Koza je prikazana u stojećem položaju, s četiri noge na zemlji. Na površini njezina tijela crnim je crticama naznačeno njezino krzno. Kratki repić uzdignut je nagore. Papci i raskošni, unatrag povijeni rogov, crveni su.

Kuna je u slavonskom grbu prikazana u njezinu tradicionalnom stavu – u trku, tako da su prednje noge ispružene naprijed, a stražnje u raskoraku. To omogućuje i prikaz karakterističnog bijelog trbuha u donjem ventralnom dijelu. Vrijedi primijetiti da zakonodavac nije izriječno naveo boju kune, što u heraldičkom rječniku znači da se ona prikazuje u prirodnoj boji. U praksi se kuna prikazuje smeđom ili, osobito kod manjih prikaza, crnom bojom iz praktičnih razloga.

Osim u grbu Republike Hrvatske, životinje su prikazane na deset županijskih grbova, na 46 gradskih grbova od ukupno 128 gradova te na 93 općinska grba od ukupno 428 općina.

Tablica 1. Životinje na grbovima županija, gradova i općina u Republici Hrvatskoj

Županije	Gradovi	Općine
10/20	46/128	93/428

Životinje na grbovima županija u Republici Hrvatskoj

Od 1993. hrvatsko zakonodavstvo omogućuje jedinicama lokalne samouprave (županijama, gradovima, općinama) da usvoje svoj grb i zastavu, ali uz odobrenje nadležnog središnjeg državnog tijela (Heimer, 2019., Heimer, 2020.). „Heraldičko povjerenstvo“ (Povjerenstvo za davanje mišljenja u postupku odobrenja grba i zastave jedinice lokalne samouprave) izradilo je smjernice i načela za grbove koji mogu biti odobreni. Tako se traži da grb slijedi heraldička pravila, da se sastoji od štita i sadržaja unutar njega, da ne može sadržavati državni grb ili njegov dio te da jedinica u pravilu preuzima svoj povijesni grb sa štitom i sadržajem unutar njega (Heimer, 2020.).

Do danas su sve županije usvojile svoje grbove i ishodovala zakonski propisano odobrenje mjerodavnog ministarstva. Od deset županijskih grbova koji prikazuju životinje, šest je povijesnih grbova, uglavnom onih dodijeljenih od vladara u 18. st., dok su četiri nova grba izrađena za županije koje nisu imale povijesnih uzora. No i ta četiri nova grba životinjske likove prikazuju iz postojećih grbova i identitetskih tradicija na njihovu području.

Grb Bjelovarsko-bilogorske županije

Svoj prvi grb županija dobiva 1872., za vrijeme drugog župana Ljudevita pl. Reisnera. Današnja je županija usvojila svoj povijesni grb 1995. godine, a Ministarstvo ga je 1996. odobrilo sa sljedećim blazonom: Štit gore raskoljen. U prvome, plavom polju je srebrni/bijeli sv. Juraj na konju, koji probada zelenoga zmaja; u drugome, crvenom polju je srebrni/bijeli Andrijin križ; a u trećem su crveno-srebrne/bijele četvorine (5 × 3) (Heimer, 2000.a).

Slika 2. Grb Bjelovarsko-bilogorske županije

Dakle, u prvom polju je uobičajeni ikonografski prikaz scene u kojoj sv. Juraj ubija zmaja. Sv. Juraj prikazuje se kao vitez u oklopu, ovdje s crvenim plaštem i crvenom kičankom na kacigi, sjedeći na bijelom konju propetom iznad zelenog zmaja, kojeg probada kopljem. Konj je u prikazu zauzdan i opremljen crvenim sedlom. Zmaj je u podnožju prikazan ležeći, s četiri noge i uzdignutih krila, s podužim repom koji se pruža između stražnjih nogu konja te savija ukrug sa zašiljenim vrhom nagore. Zmaj je glavom okrenut unatrag prema gore, u razjapljenoj gubici isplažen je crveni jezik.

Grb Brodsko-posavske županije

Grb Brodsko-posavske županije ima plavu boju štita, a dijeli ga valovita greda koja predstavlja rijeku Savu. Iznad nje je pet zlatnih/žutih šestokrakih zvijezda, a ispod nje se nalazi zlatna kuna u trku. Ovaj je grb usvojen 1994. i odobren 1996. s blazonom: *U plavome iznad srebrne/bijele valovite grede pet zlatnih/žutih šesterokrakih zvijezda (3, 2); u podnožju zlatna/žuta kuna u trku* (Heimer, 2000.b).

Slika 3. Grb Brodsko-posavske županije

Uočava se veza ovoga grba s povijesnim grbom Slavonije, no s obzirom na to da je ova županija uz jednu od dvije velike slavonske rijeke, grb prikazuje samo jednu rijeku, za koju se kaže da je simbol plodnosti i bogatstva, a njezina srebrna/bijela boja znak je čistoće i poštenja. Pet šestokrakih zvijezda, uzetih iz simbola grba grada Slavenskog Broda, tumače se kao simbol čovjeka i svega ljudskoga, a kuna simbolizira pripadnost ove županije Slavoniji i Hrvatskoj.

Grb Istarske županije

Grb Istarske županije službeno je u upotrebi od 31. ožujka 2003., a prihvaćen je i odobren 2002. Blazon grba je: *U plavome nadesno (heraldički) okrenuta zlatna/žuta koza s crvenim papcima i rogovima* (Heimer, 2020.c).

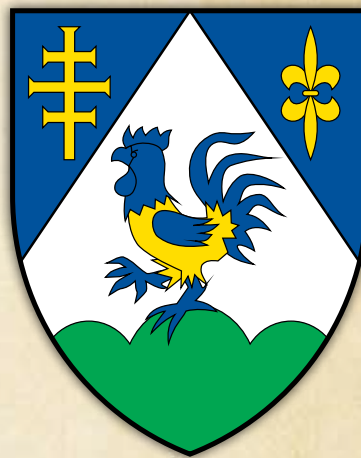

Slika 4. Grb Istarske županije

Koza, odnosno jarac zabilježen je kao simbol Istre još u starorimsko doba, a tradicionalni je grb Istre kao habsburške markgrofovije *u plavom na zelenom trobrijegu zlatna koza s crvenim rogovima i papcima*. Vondraček-Mesar zaključuje da se kao grb ne upotrebljava prije 17. st. (Vondraček-Mesar, 2002.). Suvremena županija imala je dug put pri usvajanju grba, pri čemu je svaki, i najmanji element pomno promišljen u svojem dubljem značenju. Na kraju je usvojeno umjetničko rješenje prema austrijskom heraldičaru K. Lindu iz 1885., u kojemu se ne mogu uočiti primarna spolna obilježja životinje.

Grb Koprivničko-križevačke županije

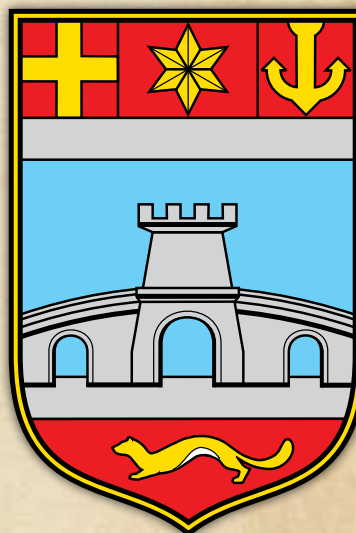
Grb Koprivničko-križevačke županije izrađen je i odobren 1996. u blazonu: *Na plavome između zlatno/žutog trorednog križa i dvostrukog zlatno/žutog ljljana srebrni/bijeli klin u kojemu na zelenom trobrijegu stupa zlatno/žuto-plavi pijetao*. Križ je element grba grada Križevaca, ljljan grada Koprivnice, a pijetao je simbol ovog kraja. Ne samo da je dio legende o „picokima“ trećega grada u županiji – Đurđevca, nego je pijetao i čest i gotovo neizostavan lik u naivnom slikarstvu po kojem je Podravina poznata, a rabi ga i najveća prehrambena industrija u regiji. U Mađarskoj (pa tako i u Hrvatskoj) heraldici tradicionalno je da likovi u grbu stoje na brijegu, tj. da ne 'plutaju' u štitu, i taj je običaj poštovan i ovdje (Heimer, 2020.d).

Slika 5. Grb Koprivničko-križevačke županije

Grb Osječko-baranjske županije

Grb Osječko-baranjske županije usvojen je 1994. i odobren 1995., a sastoji se od više elemenata povijesnih grbova. **Službeni** je blazon grba: *Na crvenom između dvije srebrne grede u plavom polju srebrni most s kulom*. U glavi je zlatni križ, **šesterokraka** zvijezda i zlatno sidro. U podnožju je zlatna kuna u pokretu.

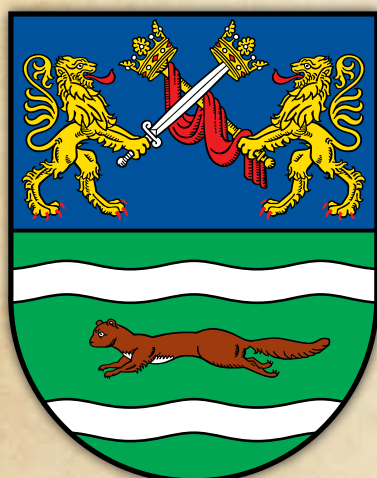
Slika 6. Grb Osječko-baranjske županije

Grb se temelji na grbu grada Osijeka (most, kraj 17. st.), Virovitičke uupanije (sidro, 1746.) i ugarske županije Baranja (1694.) te na grbu Kraljevine Slavonije (kuna između dviju rijeka 1496.). U njegovoj je sredini u plavom prikazan osječki most spojen s baranjskom kulom, između dviju rijeka, Drave

i Dunava. U glavi je zlatni križ koji je simbol vjere, a predstavlja i Đakovo kao središte ranije Bosanske pa Đakovačko-srijemske (danas Đakovačko-osječke) biskupije, **šesterokraka** zvijezda (Mars, kako je opisan u slavonskoj grbovnici 1496.) simbolizira obranu i zlatno sidro koje je preuzeto iz grba Virovitičke županije. U podnožju je zlatna kuna u pokretu, heraldički udesno (Heimer, 2020.e).

Grb Požeško-slavonske županije

Grb Požeško-slavonske županije u osnovi je jednak grbu Požeške županije, kojega je carica Marija Terezija 1748. dodijelila županiji. Usvojen je 1994. i odobren 1996. u blazonu: *U vodoravno razdijeljenom štitu, u gornjem plavom polju dva uspravljena zlatna/žuta lava s ukrštenim mačem i žezlom na kojima su nataknute krune, a oko žezla ovijen crveni plašt; u donjem zelenom polju između dvije srebrne/bijele valovite grede kuna u trku.*

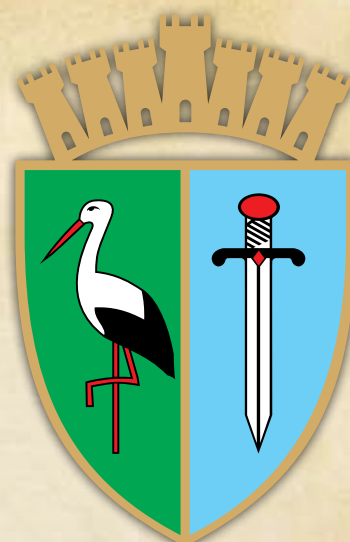

Slika 7. Grb Požeško-slavonske županije

Na ovom grbu nalazimo tri životinje. Donja polovica grba varijacija je grba Slavonije s kunom u trku, a lavovi u gornjoj polovici uzeti su iz grofovskog grba Keglevića, iako su prikazani ne sasvim u istom stavu (Heimer, 2020.f).

Grb Sisačko-moslavačke županije

Grb Sisačko-moslavačke županije usvojen je 1994. U obliku štita raskoljen je na dva polja i obrubljen zlatnom trakom. U lijevom dijelu, na zelenom polju nalazi se stojeći lik bijele rode, s crnim repom i crvenim kljunom i nogama od kojih je jedna podignuta. Roda je okrenuta nalijevo. Roda je simbol obitavanja te ptice u ovom području. U desnom je

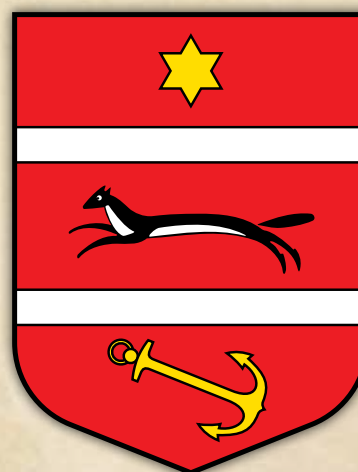

Slika 8. Grb Sisačko-moslavačke županije

dijelu na modrom polju mač okrenut oštricom prema dolje. Oštrica je bijele boje, balčak je crni, s tankom bijelom središnjom linijom na štitniku i držaču koji završava crvenom jabučicom. Mač je simbol odlučnosti pučanstva županije da se brani, a okrenut nadolje simbolizira spremnost za mir. Iznad štita se nalazi kruna sa sedam kula, koja se u blagom luku spaja s lijevim i desnim gornjim dijelom štita. Kule su zlatne boje, u donjem su dijelu otvorena vrata, a na vrhu svake kule nalaze se po četiri prsobrana. Središnja je kula najveća (Heimer, 2020.g).

Grb Virovitičko-podravske županije

Grb Virovitičko-podravske županije jest grb koji je carica Marija Terezija dodijelila Virovitičkoj županiji 16. svibnja 1745. Suvremena županija usvojila ga je 1996., kad je i odobren, s blazonom: *Na crvenome*

Slika 9. Grb Virovitičko-podravske županije

između dvije srebrne/bijele grede kuna u trku, gore zlatna/žuta šesterokraka zvijezda, dolje zlatno/žuto sidro. Grb se očito zasniva na povijesnom grbu Slavonije, uz dodatak sidra koje je preuzeto iz grba suvremenog velikog župana Ljudevita Patačića (Heimer, 2020.h).

Grb Vukovarsko-srijemske županije

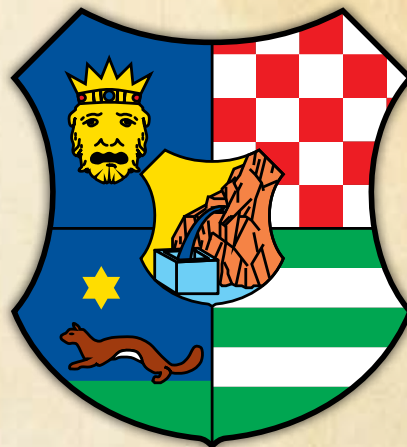
Grb Vukovarsko-srijemske županije u osnovi je jednak grbu Srijemske županije iz 1748. koji je Vukovarskoj županiji dodijelila carica Marija Terezija. Današnja županija usvojila ga je već 1993., kad je i odobren. U obliku je štita na modroj podlozi, na kojoj su tri rijeke predstavljene trima horizontalnim prugama jednake širine u srebrnoj/bijeloj boji: Sava, Dunav i Bosut. U središnjem dijelu na zelenoj podlozi odmara se jelen sa zlatnom ogrlicom oko vrata, što simbolizira bogatstvo, a iza jelena lijevo raste slavonski hrast, simboli prirodnog bogatstva ovog kraja. U prijašnjem, originalnom grbu umjesto hrasta bio je prikazan čempres (po nekima jablan), a rijeke su bile prikazane valovitim rezom (Heimer, 2020.i).

Slika 10. Grb Vukovarsko-srijemske županije

Grb Zagrebačke županije

Grb Zagrebačke županije osnovni je lik nekašnjeg povijesnoga grba Zagrebačke županije iz 1757. Grb je usvojen i odobren 1995. u blazonu: U četvornome štitu gore desno na plavome zlatna/žuta okrunjena leopardova glava; gore lijevo crveno-srebrne/bijele četvorine; dolje desno u plavome kuna na zelenome, sa šesterokrakom zlatnom/žutom zvijezdom; dolje lijevo na zelenome dvije srebrne/bijele grede/rijeke. U sredini štita manji štitić sa studentem.

Slika 11. Grb Zagrebačke županije

Na ovom su grbu prikazane dvije životinje (lav, tj. heraldički leopard i kuna). Grb je podijeljen na pet dijelova. U središnjem dijelu grba nalazi se izvor koji simbolizira izvor Manduševac, koji se nekad nalazio na središnjem zagrebačkom trgu. Ostali se elementi na grbu temelje na grbovima Hrvatske (šahirani grb), Slavonije (kuna) i Dalmacije (leopard). Zeleno-bijele linije u donjem lijevom dijelu predstavljaju rijeke Savu i u, a to se tako tumači još od vremena kad je po prvi put carica Marija Terezija dodijelila grb županiji. Linije su tada bile valovite (Heimer, 2020.i).

Prikaz glave lava/leoparda u ovom grbu primjer je snažne antropomorfizacije tog lika, koji se bez poznavanja heraldike vrlo lako može ne primijetiti kao životinjski lik. I dalmatinski i slavonski grb u ovom su grbu neuobičajeno pojednostavljeni – dakle samo jedna leopardova glava, a kuna je prikazana u ponešto nekarakterističnom položaju u skoku, s jednostavnijom grafičkom podjelom polja slavonskoga grba.

Zaključak

Na 10 županijskih grbova prikazano je 14 životinja. Na jednom su županijskom grbu prikazane tri životinje, a na dva županijska grba prikazane su po dvije životinje. Iako se motivi na grbu mogu različito tumačiti i imati različitu simboliku (tradicionalnu, povijesnu, religijsku, običajnu i sl.), može se primijetiti da su od deset županijskih grbova na kojima su prikazane životinje na samo tri prikazane domaće životinje od kojih čovjek živi, koje mu služe za različite potrebe (konj, pijetao i koza). Divlje životinje prikazane su na sedam županijskih grbova na kojima je deset divljih životinja (pet kuna, dva lava, leopard, jelen i roda). Dodamo li ovomu da je na jednom županij-

skom grbu prikazana mitološka životinja (zmaj), proizlazi da su domaće životinje prikazane na samo 30 % grbova ili 21,4 % od ukupno prikazanih životinja. Iz svega navedenog zaključuje se da su tradicija (kuna kao nacionalna životinja), strah te pokazivanje snage i moći, straha kao obnove i pripadnosti prirodnom staništu, nadjačali potrebu zahvalnosti hrvatskog puka domaćim životinjama od kojih dobivaju meso, mlijeko, vunu, jaja i sl. S druge strane, grbovi ipak imaju svoje podrijetlo u ratničkim simbolima, kod kojih je važno pokazati snagu i odlučnost, koju divlje životinje tradicionalno bolje pokazuju, nego simboli pitomih domaćih životinja.

Uspoređujući prikazane životinje na grbovima plemstva u Slavoniji, gdje su lav i orao najčešće prikazane životinje, ovdje je u grbovima to kuna, a lav je prikazan svega tri puta na dva grba. Na grbovima plemstva Slavonije uz orla su prikazane i druge ptice (ždral, pelikan, golub, nesit, gavran i ševa), a na županijskim je grbovima prikazana samo roda. Od mitoloških bića na grbovima plemstva Slavonije prikazan je grifon i nekoliko puta zmaj, a na županijskim grbovima zmaj je prikazan samo jedanput. Na grbovima plemstva Slavonije prikazani su vuk, škorpion, košnica okružena pčelama (Vučevac Bajt i sur., 2002.), što ne nalazimo na županijskim grbovima.

Županijski grbovi predstavljaju donekle mali uzorak, na kojemu se, očito, nije našlo mjesta za prikaz svega bogatstva hrvatske faune, a od životinja prednost su uvelike dobile one koje su dio nacionalne identitetske simbolike (kuna, lavovi/leopardi, koza). No zanimljivo je primijetiti da se „nedržavotvorne“ životinje, iako rijetko, jednako pojavljuju i na povijesnim grbovima (jelen, konj), kao i na onima suvremenima, nastalima u devedesetim godinama 20. stoljeća (roda, pijetao).

Literatura

- ANONYMOUS (1994): Pravilnik o postupku davanja odobrenja grba i zastave jedinici lokalnesamouprave. Narodne novine, br. 94/1998.
- ANONYMOUS (1990): Zakon o grbu, zastavi i himni Republike Hrvatske te zastavi i lenti Predsjednika Republike Hrvatske. Narodne novine, br. 55/1990.
- ATLAGIĆ, M. (1982): Grbovi plemstva u Slavoniji 1700-1918. Zrinski, Čakovec.
- BADURINA, A. (1979): Leksikon ikonografije, liturgijske simbolike zapadnog kršćanstva. Zagreb.
- BIJELIĆ, B. (2001): Zbornik muzeja Đakovštine V. 135-157. Đakovo.
- BOŽIĆ, M. (2016): Heraldistička istraživanja na području Hrvatske. Diplomski rad. Filozofski fakultet, Sveučilište u Splitu.
- BOŽIĆ, M., ČOSIĆ, S. (2021): Hrvatski grbovi – geneza, simbolika, povijest. Hrvatska sveučilišna naklada, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Institut društvenih znanosti „Ivo Pilar“, Zagreb.
- BRAJKOVIĆ, V. (1976.): Grbovi, grbovnice i rodoslovlja. Povijesni muzej Hrvatske, Zagreb.
- CHEVALIER, J., A. GHEERBRANT (1987): Riječnik simbola. Nakladni zavod Matice Hrvatske. Zagreb.
- ĐIKIĆ, N. (2004): Simbolizam u heraldici. Glas Heraldica, 4.
- GRKALIĆ, M. (1990): Hrvatski grb – grbovi hrvatskih zemalja. Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb.
- HEIMER, Ž. (1996): The Flags and Arms of the Modern Era. <https://zeljko-heimer-fame.from.hr> (Pristupljeno 20.4.2023.)
- HEIMER, Ž. (2008): Grb i zastava Republike Hrvatske. Leykam International, doo Zagreb.
- HEIMER, Ž. (2012): Neke značajke suvremene hrvatske municipalne heraldike. IV kongres hrvatskih povjesničara, (Zagreb, 1-5. listopada 2012). Zbornik sažetaka. Zagreb (82-83).
- HEIMER, Ž. (2016a): Sintaska suvremenog hrvatskog heraldičkog blazona grba i verisološkog opisa zastava. Analiza službenih opisa grbova i zastava suvremenih jedinica lokalne samouprave u Republici Hrvatskoj kao temelj za izgradnju i formalizaciju sintaksnih pravila heraldičkog blazona i verisološkog opisa zastava. Web knjižara.
- HEIMER, Ž. (2016b): Suvremeni hrvatski heraldički blazon. Peti kongres hrvatskih povjesničara - Krize, sukobi i solidarnost u povijesnoj perspektivi (Zadar, 2016). Zbornik sažetaka. Zadar (79-80).
- HEIMER, Ž. (2019): Some introductory notes on Croatian municipal heraldry and vexillology. Macedonian Herald 13, 16-29
- HEIMER, Ž. (2020): Role of the Heraldic Commission to the Contemporary Croatian Heraldic design. Macedonian Herald, 15, 25-41.
- HEIMER, Ž. (2000a): Bjelovarsko-bilogorska županija, The Flags and Arms of the Modern Era, <https://zeljko-heimer-fame.from.hr/hrvat/hr-bj.html> (Pristupljeno 20.4.2023.)
- HEIMER, Ž. (2000b): Brodsko-posavska županija. <https://zeljko-heimer-fame.from.hr/hrvat/hr-sb.html> (Pristupljeno 20.4.2023.)

- HEIMER, Ž. (2000c): Istarska županija. <https://zeljko-heimer-fame.from.hr/hrvat/hr-pn.html> (Pristupljeno 20.4.2023.).
- HEIMER, Ž. (2000d): Koprivničko-križevačka županija. <https://zeljko-heimer-fame.from.hr/hrvat/hr-kc.html> (Pristupljeno 20.4.2023.).
- HEIMER, Ž. (2000e): Osječka županija. <https://zeljko-heimer-fame.from.hr/hrvat/hr-os.html> (Pristupljeno 20.4.2023.).
- HEIMER, Ž. (2000f): Požeško-slavonska županija. <https://zeljko-heimer-fame.from.hr/hrvat/hr-pz.html> (Pristupljeno 20.4.2023.).
- HEIMER, Ž. (2000g): Sisačko-moslavačka županija. <https://zeljko-heimer-fame.from.hr/hrvat/hr-sk.html> (Pristupljeno 20.4.2023.).
- HEIMER, Ž. (2000h): Virovitičko-podravka županija. <https://zeljko-heimer-fame.from.hr/hrvat/hr-vt.html> (Pristupljeno 20.4.2023.).
- HEIMER, Ž. (2000i): Vukovarsko –srijemska županija. <https://zeljko-heimer-fame.from.hr/hrvat/hr-vu.html> (Pristupljeno 20.4.2023.).
- HEIMER, Ž. (2000j): Zagrebačka županija. <https://zeljko-heimer-fame.from.hr/hrvat/hr-zg.html> (Pristupljeno 20.4.2023.).
- HORVATIĆ, F. (1992): Grbovi i zastave grada Koprivnice. Podravski zbornik, 65-70.
- JAREB, M. (2021): Od šahopvnice do trobojnice: Razvrtak i uporaba hrvatskoga grba i zastave kroz stoljeća. Hrvatski svjetski kongres i Hrvatski institut za povijest, Zagreb.
- KEKEZ, H. (2005): Grbovnice (armales) cara Leopolda I. Zbornik Odsjeka povij. druž. znan. Hrvat. akad. znan. umjet. (Sv. Ivan Zelina, 2005). Zbornik radova. Sveti Ivan Zelina (99-154).
- KEKEZ, H. (2010): Grbovnice i grbovi plemstva Zelinskoga kraja. Sv. I. Zelina – Povijest i kultura – Zbornik radova (99-154).
- MATIJEVIĆ SOKOL, M. (2019): Litterae armales – grbovnice. Hrvatska revija 1, 2019. <https://www.matica.hr/hr/575/litterae-armales-grbovnice-28995/>. Preuzeto 12.3.2023.
- PANDŽIĆ, M. (1991): Najstarija znamenja hrvatske državnosti. Vjesnik, 14.5.1991.
- STANČIĆ, N., D. PEIĆ ČALDAROVIĆ (2013): Prvi sjedinjeni grb Kraljevstava Dalmacije, Hrvatske i Slavonije iz 1610. godine. Hrvat. akad. znan. i umjet. Razred za društvene znanosti 50, 71-93.
- VALENTIĆ, M. (1967): Pojava, tumačenje i razvrtak grbova u Hrvatskoj. Predavanje, Povijesni muzej Hrvatske.
- VONDRAČEK-MESAR, J. (2002): Koza u grbu Istre (prilog poznavanju povijesne pozadine grba i istarskog kozarstva). Studia ethnologica Croatica (Zagreb) 10/11 (1998/1999[2002]), 7-28.
- VUČEVAC BAJT, V., G. GREGURIĆ GRAČNER (2001): Životinje kao heraldički element u grbovima plemstva u Slavoniji od 1700. -1918. godine. Povijesni prilozi, 21, 161-169.
- VUČEVAC BAJT, V., J. GREGURIĆ GRAČNER, G. GREGURIĆ- GRAČNER (2002): Životinje kao heraldički elementi u grbovima plemstva u Slavoniji od 1700-1918. godine. Povijesni prilozi, 21, 161-170.
- ZMAJIĆ, B. (1971): Heraldika, sfragistika i genealogija. Školska knjiga-Zagreb.